

çının rivayetini kabul etmiş olup Süyüti bunların bir listesini vermektedir (bk. *Tedribür-râvî*, s. 219-220). Sünnî kelâmcılar "ehl-i bid'at" tabiriyle, Resûlullah ile ashap cemaatinin akaid alanında takip ettiği yolun (sünnet) dışında kalan mezhep sahiplerini kastederler; Mu'tezile, Şîa, Hâricîler, Kaderiyye, Cebriyye gibi.

Bid'atla mücadele konusunda İslâm âlimlerinin bir kısmı fitneye sebep olabileceği endişesiyle müsamahalı davranmayı uygun bulurken genellikle ilk selef âlimleri, özellikle de Hanbelî gruplar ve İbn Teymiyye bid'atlara karşı sert bir tutum sergilemişlerdir. İbn Teymiyye, yaşadığı asrı sünnetten uzaklaşan ve bid'atlara dalan bir çağ olarak nitelendirmekte ve bid'atlarla en sert şekilde mücadele etmenin gerektiğine inanmaktadır. Vehhâbilik hareketinin bid'atlarla mücadele konusunda İbn Teymiyye'nin katılığını daha da arttırdığını söylemek mümkündür. Ancak bu katı tutum bir taraftan bid'atla mücadele alanında başka bir aşırılığı gündeme getirmiş, diğer taraftan müslümanları sünnet çerçevesinde birleşmek yerine bid'atçıların kendi mezheplerine olan taassuplarını körüklemiştir. İslâm âlimlerinin çoğunluğu, bid'atla mutlaka mücadele edilmesinin lüzumuna inanmakla birlikte bu mücadelede katılığa başvurmayıp çeşitli ikna yollarıyla bid'atların ortadan kaldırılmasını uygun bulmaktadır. Kâtib Çelebi halk arasına yerleşen bid'atları ortadan kaldırmanın çok zor olduğunu, bu konuda din ve devlet adamları tarafından gösterilen gayretlerin boşa gittiğini, bu sebeple bid'atlara ve bid'at ehline karşı yürütülecek mücadelenin müsamahalı olmasını gerektiğini belirtmektedir (*Mizânü'l-hak*, s. 72-73).

İslâm âlimleri tarih boyunca kabule şayan olmayan bid'atın sınırlarını çizmek ve halk arasında yaygınlaşan bid'atlarla mücadele etmek amacıyla çok sayıda eser kaleme almışlardır. Bunlar arasında Muhammed b. Vaddâh el-Kurtubî'nin (ö. 286/899) *el-Bida' ve'n-nehyü 'anhâ*, İbn Ebû Rendeke et-Turtuşî'nin (ö. 520/1126) *Kitâbü'l-Havâdis ve'l-bida'*, Ebû Şâme el-Makdisî'nin (ö. 665/1267) *el-Bâ'is 'alâ inkârî'l-bida' ve'l-havâdis*, İbnü'l-Hâc el-Abderî'nin (ö. 737/1336) *el-Medhal ilâ tenmiyeti'l-a'mâl bi-tahsînî'n-niyyât*, İbrâhim b. Müsâ eş-Şâtîbî'nin (ö. 790/1388) *el-İ'tisâm*, İdrîs b. Baytekin et-Türkmânî'nin *Kitâbü'l-Lüma' fi'l-havâdis ve'l-bida'*, Süyütî'nin (ö. 911/1505) *el-Emru bi'l-itti-*

bâ' ve'n-nehyü 'ani'l-ibtidâ', Osman b. Füdî'nin (ö. 1232/1817) *İhyâ'ü's-sünne ve ihmâdü'l-bida'*, çağdaş âlimlerden Ali Mahfûz'un *el-İbdâ' fî medâri'l-ibtidâ'*, Muhammed Bahî't'in *Ahse-nü'l-keâm fimâ yete 'alleku bi's-sünneti ve'l-bida' i mine'l-ahkâm*, Muhammed Abdullah Dirâz'ın *el-Mizân beyne's-sünne ve'l-bid'a*, İzzet Ali Atıyye'nin *el-Bid'a tahdîdühâ ve mevki'ü'l-İslâmi minhâ* adlı eserleri sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "bd'a" md.; *et-Ta'rifât*, "bid'at" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "bid'at" md.; *el-Muvaftâ'*, "Ramazân", 3; *Müsned*, IV, 357, 359, 360, 361; Dârimî, "Siyer", 75; Buhârî, "Şulh", 5, "E'time", 8, "Havâlis", 3, "Terâvîh", 1; Müslim, "Cum'a", 13, 73, "Cenâ'iz", 107, "İlim", 15, "Zekât", 69, "Akziye", 17; İbn Mâce, "Mu'kadime", 2, 7, 14, 67, "E'time", 20; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 6, "Şalât", 23; Tirmizî, "İlim", 16, "E'time", 1; Nesâî, "İdeyn", 22, "Zekât", 64; Beyhakî, *el-İ'tikâd 'alâ mezhebi's-selef*, Beyrut 1404/1984, s. 133-134; Hatîb el-Bağdâdî, *Kitâbü'l-Kifâye fî 'ilmi'r-rivâye*, Haydarâbâd 1357, s. 120-121; İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü'l-bîlis*, s. 16-23; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 114-115; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), II, 172-174; Nevevî, *Şerhu Müslim*, VI, 154-155; a.m.f.; *Tehzîb*, III, 22-23; Karâfî, *el-Furûk*, Kahire 1347 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), IV, 202-205; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, III, 279-286; VII, 173, 284; XVIII, 346; XX, 103-105; İbn Kayyim el-Cevziyye, *J'lâmü'l-muvakkî'tin*, I, 136; İbn Kesîr, *İhtîşârü 'Ulûmü'l-hadîs* (Ahmed Muhammed Şakîr, *el-Bâ'isü'l-ḥaṣiṣ* içinde), Kahire 1377/1958, s. 99-100; Şâtîbî, *el-İ'tisâm*, I-II, tür.yer.; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), XXVIII, 15; Aynî, *Umdu'tü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, IV, 414-416; IX, 201; XX, 205, 217; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kâdir* (Bulak), VI, 40-41; Süyütî, *Tedribür-râvî*, s. 216-220; Birgivi, *et-Tarîkatü'l-Muḥammediyye ve's-siretül-Aḥmediyye*, İstanbul 1324, s. 8-10; Kâtib Çelebi, *Mizânü'l-hak fî ihtiyârî'l-ehak* (İnsr. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1980, s. 72-73; İbn Âbidîn, *Reddül-muḥtâr* (Kahire), I, 559-561, 642; IV, 243; Ali Mahfûz, *el-İbdâ' fî medâri'l-ibtidâ'*, Kahire 1375/1956, s. 29-31, 51-74, 144-153; İzzet Ali Atıyye, *el-Bid'a: tahdîdühâ ve mevki'ü'l-İslâm minhâ*, Beyrut 1400/1980; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmî-Giriş*, İstanbul 1981, s. 245 ve oradaki kaynaklar; "Bid'a", *Mu.F.*, VIII, 21-41; Talat Koçyiğit, *Hadis İstihlâhları*, Ankara 1985, s. 61-64; Mohammed Talbi, "Les Bida", *Stl.*, XII (1960), s. 43-77; Mahmûd Şeltût, "Esbâbü'l-bid'a ve ma'dârühâ", *ME*, XXXIII/1 (1961), s. 5-16; Mehmed Sofuoğlu, "Bid'atler ve Korunma Yolları", *İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi*, II, İstanbul 1964, s. 73-92; Sâlih b. Suûd Al-i Ali, "el-Bida'ta'nün fi ş-şer'î'a ve ka'dhun fî kemâlihâ", *Mecelletü'l-Buḥâsî'l-İslâmiyye*, sy. 14, Riyad 1985, s. 145-207; Abdüssettâr Abdülhamîd el-Kudsî, "Bid'atcının Rivayeti" (trc. Selahattin Polat), *EÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Kayseri 1986, s. 397-414; Ahmet Demirci, "Bid'atçılık", *a.e.*, sy. 5 (1988), s. 71-85; "Bid'at", *IA*, II, 599-600; J. Robson, "Bid'a", *El²* (Fr.), I, 1199.

el-BİDÂYE

(البداية)

Nüreddin es-Sâbûnî

(ö. 580/1184)

tarafından kaleme alınan

el-Kifâye adlı kelâma dair eserin aynı müellifçe yapılmış muhtasarı (bk. el-KIFÂYE).

el-BİDÂYE ve'n-NİHÂYE

(البداية والنهاية)

İbn Kesîr'in

(ö. 774/1373)

İslâm tarihine dair eseri.

Müellif Ortaçağ İslâm tarih yazıcılığı geleneğine sadık kalarak umumi tarih türünden olan bu eserine kâinatın yaratılışıyla başlar. Peygamberler ve geçmiş milletlerin tarihleri, Câhiliye dönemi, Hz. Muhammed'in ataları, doğumu, gençliği, Hz. Hatice ile evlenmesi, peygamber oluşu, ilk müslümanlar ve müriklerden gördükleri işkenceler, Akabe biatları ve hicret hakkında bilgi verdikten sonra Hz. Peygamber'in Medine dönemi hayatından başlamak üzere 767 (1365-66) yılına kadar meydana gelen olayları kronolojik sıraya göre anlatır. Eserin son bölümünde ise Kur'an-ı Kerim ve hadislerde haber verilen kıyamet alâmetlerinden, kıyamet günü vuku bulacak olaylardan (fiten* ve melâhim*), cennet, cehennem ve bütününü âhîret hayatından bahsederek insanlara öğütte bulunur. Bu bakımdan eser genellikle İslâm tarihine ayrılan *el-Bidâye* ile akaid konularına ayrılan *en-Nihâye* adlı iki kitap şeklinde mütalaa edilebilir. Başlangıçtan Hz. Peygamber'in vefatına kadar gelen bölümlerle kıyamet alâmetlerine ayrılan son bölüm kaleme alınırken esas itibarıyla Kur'an-ı Kerim ve hadislerden faydalanılmış ve bu konuda muhaddislerin metodu takip edilerek asılsız haberlerin alınmaması için büyük gayret gösterilmiştir. Kitapta siyere ayrılan kısım bütünü dörtte biri nisbetindedir. *el-Bidâye*'de her yıla ait olaylar anlatıldıktan sonra o yıl vefat eden meşhur kişilerin hayatı hakkında kısaca bilgi verilir. Eser bu yönüyle İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil*'ine benzemektedir. Ayrıca müellifinin yaşadığı dönemin Memlûkler'le ilgili olayları için de özel bir önemi vardır ve o devre ait başlıca kaynaklardan biri durumundadır.

İbn Kesîr 665-738 (1266-1338) yılları arasındaki olayları kaleme alırken daha çok Birzâlî'nin (ö. 739/1339) *el-Muktefi ve Mu'cemü's-şüyüh* adlı eserlerine

dayanmıştır. Bunun dışında istifade ettiğini söylediği diğer kaynaklardan bazıları şöyle sıralanabilir: İbn İshak, *es-Sîre*; İbn Hişâm, *es-Sîre*; İbn Sa'd, *eṭ-Tabakâtü'l-kübrâ*; Halife b. Hayyât, *Ṭabaḳât*; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*; Taberî, *Târîh*; Ebû'l-Hasan Es'ârî, *Maḳâlâtü'l-İslâmiyyîn*; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'*; İbn Hazm, *el-Faşl*; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ'*; Sem'ânî, *Kitâbü'l-Ensâb*; Süheylî, *er-Ravzül-ünûf*; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*; Ebû Şâme el-Makdisî, *er-Ravzateyn*; Kurtubî, *Tefsîr*.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*'de geçen bazı siyasî olayların Hz. Peygamber tarafından önceden haber verildiğini söyleyerek bu çeşit olayları hadislerle yorumlamaya çalışmıştır. Hadislerin kaynağını genellikle zikretmiş, fakat aynı konuda çok sayıda hadis varsa kaynağı tekrarlamaya gerek görmemiştir. Hadisin senedi zayıfsa onu takviye eden başka bir hadisi kaydetmekle yetinen müellif, "Zayıf zayıfı takviye eder" prensibiyle hareket ettiği halde bazan buna uymamıştır. Bir rivayeti peşin hükümlerle tekbire kalkışmamış, onu başka kaynaklardan da araştırmıştır. İsrâiliyat'la ilgili reddedilmeyen haberleri naklettiğinde onun İsrâiliyat'tan olduğunu söylemiş, zaman zaman Şi'a'nın görüşlerine de işaret etmiştir.

Ahmed b. Ebû Bekir et-Taberânî (ö. 835/1431) ve İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) esere birer zeyil yazmış, başta İbn Hicci, İbn Kâdî Şühbe ve Aynî olmak üzere birçok müellif eserden faydalanmıştır.

Eserin tarihî olaylara dair birinci bölümü *el-Bidâye ve'n-nihâye* adıyla on dört cilt halinde basılmıştır (Kahire 1351-1358/1932-1939). Bu baskı tahkiksiz olup yanlışlarla doludur. Daha sonra Muhammed Abdülazîz en-Neccâr'ın hazırladığı tahkikli metnin Kahire ve Riyad'da neşrine başlanırsa da (1963) sadece iki cildi yayımlanmıştır. Ayrıca eserin Halep'teki Medresetü'l-Ahmediyye'de bulunan yazması bir komisyon tarafından yedi cilt (14 cüz) halinde neşredilmiştir (Beyrut 1966). Ancak bu neşrin de ciddi bir çalışma mahsulü olmadığı ve Kahire baskısı (1932-1939) esas alınarak yapıldığı anlaşılmıştır. Eser Mahmud Şirvânî tarafından *Tercemetü'l-Bidâye ve'n-nihâye* (*Terceme-i Târîh-i İbn Kesîr*) adıyla Türkçe'ye de çevrilerek II. Murad'a sunulmuştur (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhîm Paşa, nr. 893-896; Ayasofya, nr. 2993-2996; Fâtih, nr. 4265).

el-Bidâye ve'n-nihâye'nin kısmî neşirleri de yapılmıştır. Habeşliler'in Yemen'deki hâkimiyetinden bahseden bölümü J. F. L. George tarafından *De Aethiopia Imperio in Arabia felice* adıyla (Berlin 1833), Hz. Peygamber'in hayatına dair kısımlar Mustafa Abdülvâhid tarafından *es-Sîretü'n-nebeviyye* adıyla dört cilt halinde neşredilmiş (Kahire 1964-1966), daha sonra ofset olarak tekrar yayımlanmıştır (Beyrut 1396/1976). *es-Sîretü'n-nebeviyye*'nin Hz. Peygamber'in doğumuna ait kısmını da Selâhaddin el-Müneccid *Mevlidü Resûlillâh* adıyla neşretmiştir (Beyrut 1961). Mustafa Abdülvâhid eserin peygamberler tarihine dair kısmını *Ḳıssaşü'l-enbiyâ'* adıyla iki cilt halinde yayımlamış (Kahire 1968), aynı kısım Abdülkâdir Ahmed Atâ tarafından da Beyrut (1982), Amman (1985) ve İskenderiye'de (1401) neşredilmiştir. Eserin ikinci bölümünü teşkil eden *en-Nihâye* ise üç ayrı kişi tarafından tahkik edilerek farklı isimlerle iki cilt olarak yayımlanmıştır (*Nihâyetü'l-bidâye ve'n-nihâye fi'l-fiten ve'l-melâhim*, nşr. Muhammed Fehîm Ebû Ubye, Riyad 1968; *Nihâyetü'l-bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Şeyh İsmâil el-Ensârî, Riyad 1388; *Kitâbü'n-Nihâye [el-Fiten ve'l-melâhim]*, nşr. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Kahire 1389/1969). Tâhâ ez-Zeynî eser üzerinde bazı lüzumsuz tasarruflarda bulunduğu için tenkit edilmiştir.

el-Bidâye ve'n-nihâye'nin Muhammed Süleyman el-Eşkar tarafından hazırlanan indeksi Küveyt'te (1404/1984), Halîl Şehâde'nin hazırladığı indeks de Beyrut'ta (1407/1987) yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Kahire 1351-58/1932-39, I-XIV; İbn Hacer, *İnba'ü'l-ğumr*, I, 45-47; a.mlf., *ed-Düerü'l-kâmine*, I, 373-374; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 123-124; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, I, 251-252; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 231-232; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 153; Serkis, *Mu'cem*, I, 225-226; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâmda Târîh ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 339-340; Brockelmann, *GAL*, II, 60-61; *Suppl.*, II, 48-49; a.mlf., "İbn Kesîr", *IA*, V/2, s. 762; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 383; Münecid, *Mu'cem*, II, 34; III, 38; V, 40; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'errifine'd-Dimaşkiyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 203-207; Fr. Rosenthal, *A History of Muslim Biography*, Leiden 1968, s. 148, 493-494; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 205-206; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 320; Muhammed Raşid, "İbn Kesîr, hayâtühü ve mü'ellesâtühü", *Madjallat al-Madjma al-İlmi al-Hindî*, V/1-2, India 1980, s. 214-244; Muhammed Yelten, "Şirvanlı Mahmûd'un Hayatı ve Eserleri", *TDA*, sy. 57 (1988), s. 159-162; H. Laoust, "İbn Kathîr", *EP'* (İng.), III, 817-818.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

BİDÂYET

(البداية)

Tasavvuf yoluna girme, sülûkün ilk merhalesi ve başlangıcı anlamında bir terim.

Süfîler baştan beri tasavvuf yoluna girme ve sülûke başlama haline özel bir önem vermişler, **bidâyet** (başlama) ile **nihâyet** (maksada ulaşma) arasında sıkı bir bağlantı görmüşlerdir. Tasavvufa yeni girenlere **mübtedî**, bu yolun sonuna varanlara **müntehî**, bu ikisi arasındaki sâliklere de **evâsît** denilmiştir. İlk süfîlere göre mübtedî ile mürid arasında fark yoktur. Nitekim Serrâc "mübtedîler" başlığı altında müridlerin hallerinden bahsetmiş (*el-Lüma'*, s. 275-276), ancak daha sonraki dönemlerde mübtedî ile mürid arasında fark görülmeye başlanmıştır.

Bütün süfîlere göre tasavvufa ciddi bir başlangıç yapmak iyi bir sonuç için şarttır. Çünkü bir sâlikin bidâyeti ne kadar hazırlıklı ve ciddi olursa nihâyeti de o kadar mükemmel olur. Bir sâlik sülûk halinde büyük zorluklarla karşılaşır veya yolunu kaybedip saptırırsa bunun sebebi ciddi ve samimi bir başlangıç yapmamış olmasıdır. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî nihâyette ortaya çıkan bozukluğun kaynağını bidâyetteki bozuklukta görür. İbn Nuceyd de süfîlik adına asılsız iddiaların kötü bir bidâyetten kaynaklandığını, bidâyeti bozuk olanın nihâyetinin de bozuk olacağını ifade eder. Nihâyette hasıl olan semere bidâyetteki ihlâs ve samimiyete göre değişir. İyi bir bidâyet aynı zamanda nihâyet mânasına gelir. Bu açıdan bakılınca bidâyettele nihâyet arasındaki mesafe çok kısardır. Zünnün bu mânayı kast ederek, "Allah'ı attığın ilk adımla arar, idrak eder ve bu lursun" demiştir (Sülemî, s. 23).

İbnü'l-Arabî bidâyeti aynıyla nihâyet saymış, Nakşibendîyye gibi bazı tarikatlar da bidâyetin nihâyeti ihtiva etmesini tarikatlarına esas almışlardır. Çünkü onlara göre başkalarına nihâyette hasıl olan haller kendilerine bidâyette hasıl olur.

Süfîlere göre mübtedîlerin bâtinleri mum gibi olup her şekli almaya müsaittir. Ona verilen ilk şekil iyi olur, o da sonuna kadar bu şekli muhafaza ederse gittikçe artan bir hızla Allah'a giden yolda mesafe alır. Bidâyet ehlinin aldığı ilk şekil kötü ise bu onu devamlı ola-